

УДК 338.439

**ПРОБЛЕМИ ПРИСКОРЕНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ
СТАНДАРТІВ ДЛЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВСТУПУ
УКРАЇНИ ДО СОТ**

Л.В.Страшинська, кандидат економічних наук
(Рада по вивченню продуктивних сил
України НАН України, м. Київ)

Ключові слова: міжнародні системи стандартизації, сертифікація систем якості, нормативна документація на харчову продукцію, сертифікат відповідності, вітчизняні системи стандартів, прискорення впровадження стандартів, обов'язкова та добровільна сертифікація.

Key words: international systems of standardization, certification of the systems of quality, normative document on food products, certificate of accordance, home systems of standards, acceleration of introduction of standards, obligatory food certification.

Розглянуто основні проблеми щодо прискорення впровадження міжнародних стандартів при виробництві продуктів харчування та створення національних стандартів, гармонізованих з міжнародними в контексті вступу України до СОТ та обґрунтовуються першочергові заходи для їх вирішення.

Basic problems are considered, touching accelerations of introduction of international standards at production of food stuffs and creation of the national standards harmonized with international, in the context of entry of Ukraine in WTO and primary measures for their decision are grounded.

Постановка проблеми. Завершення вступу України до Світової Організації Торгівлі протягом останніх років є одним з пріоритетних напрямів діяльності Кабінету Міністрів і центральних органів виконавчої влади у сфері реалізації зовнішньоекономічної політики. Основні труднощі у переговорах щодо вступу України до СОТ спричинені **недосконалістю вітчизняних систем стандартів,**

системи державної підтримки сільського господарства та захисту прав інтелектуальної власності. Сьогодні одне з основних завдань – це прискорення стандартизації, тобто приведення у відповідність стандартів країни з міжнародними. Конкретні шляхи розв'язання цих проблем містяться в Указах Президента України за № 797 “Про додаткові заходи щодо прискорення вступу України до Світової Організації Торгівлі” від 5.09.2001 р., де йдеться про прискорення прийняття законів (зокрема, Податкового та Митного кодексів), спрямованих на гармонізацію законодавства України з вимогами та нормами системи угод Світової Організації Торгівлі, а також “Про заходи щодо розвитку продовольчого ринку та сприяння експорту сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів” № 601 від 07.08.2001 р. та розпорядження Кабінету Міністрів від 26.09.2001 р. ”Про затвердження плану першочергових заходів щодо впровадження систем управління якістю на підприємствах” [2]. У сприянні проведення такої політики вагому роль відіграють такі міжнародні організації як ООН, ISO, Світовий банк, які в своїй діяльності відпрацьовують норми і рекомендації, що застосовуються з урахуванням особливостей кожної конкретної країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням впровадження міжнародних стандартів щодо продукції харчової промисловості присвятили свої праці провідні вітчизняні вчені – економісти, технологи, екологи, зокрема, О.О.Белан, Г.І.Гончаров, М.П.Гуліч, Б.М.Данилишин, В.А.Домарецький, В.Ф.Доценко, Ю.Г.Кожанов, П.Б.Козлов, В.Н.Корзун, С.В.Литвиненко, Л.В.Маринченко, П.В.Перетяцько, Л.Пильник та багато інших. Але й досі значна частина нагальних питань залишається не вирішеними, що зумовило необхідність розгляду цих проблем в даній статті.

Постановка завдання. Визначити основні проблеми впровадження міжнародних стандартів щодо ринку харчових продуктів та обґрунтувати першочергові заходи для їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Важливість для України якомога швидше стати членом СОТ зумовлена рядом причин, основними з яких є: більш сприятливі умови доступу на світові ринки товарів та послуг; доступ до механізму СОТ у вирішенні можливих суперечливих ситуацій, що буде забезпечувати захист національних інтересів; можливість реалізації своїх поточних і стратегічних торгово-економічних інтересів шляхом ефективної участі в багатосторонніх переговорах при відпрацюванні нових правил міжнародної торгівлі.

Позитивні наслідки макроекономічного значення можна пов'язувати із: створенням передумов для захисту конкурентного середовища; появою додаткових стимулів для проведення необхідних внутрішніх реформ; зростанням обсягу та покращенням структури інвестицій; зниженням рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності; загальним зростанням виробництва і доходів виробників тощо.

Орієнтація експорту вітчизняних продуктів харчування нині направлена в основному на країни СНД, на території яких залишаються чинними понад 10 тисяч стандартів колишнього Радянського Союзу, і з якими підписані угоди про взаємне визнання сертифікатів відповідності, діють нові міждержавні стандарти, розроблені в останні роки [5]. Ринки інших країн для харчової продукції з України залишаються закритими не через низьку її якість, а саме внаслідок застарілої бази стандартів, невідповідності методів контролю продукції вимогам міжнародних стандартів, директивам ЄС, а отже, невизнання на світовому ринку українських сертифікатів відповідності.

Незадовільна нормативна документація на харчову продукцію, сировину й супутні матеріали разом із складною системою контролю якості продукції зумовлюють низьку ефективність сертифікації і є основною причиною невизнання українських сертифікатів більшістю країн.

Тому останнім часом Держстандарт і його територіальні органи зосередили увагу на вирішенні цих проблем, але в основному на процедурі сертифікації, в той час як координація й організація робіт щодо актуалізації та гармонізації нормативних документів на продукцію відповідно до міжнародних вимог ведеться недостатньо.

Занепокоєння викликає надзвичайна зацікавленість різних міністерств, відомств, а іноді навіть комерційних структур у проведенні різного роду “сертифікацій”. З’являються все нові і нові “сертифікати якості”, “сертифікати аналізу”, “гігієнічні сертифікати” тощо, тобто є велике бажання використовувати саме слово “сертифікат”, в той час як у міжнародній торгівлі так називається документ, виданий уповноваженим державним органом, який свідчить, що певна продукція досліджена незалежно від покупця і продавця третьою стороною і визнана відповідною всім встановленим законодавством країни вимогам до такого виду продукції [7]. Такий сертифікат створює певний рівень довіри до якості і безпеки продукції, надає можливість його визнання з боку аналогічного уповноваженого органу в інших країнах, тобто надає можливість для усунення непотрібних перепон у торгівлі.

Якість харчових продуктів і продовольчої сировини має підтверджувати єдиний документ, який визнавали б на всіх рівнях усі міністерства і відомства. Це дасть змогу істотно спростити процедуру обов'язкової сертифікації харчової продукції та поступово створити і впровадити систему переходу від обов'язкової сертифікації до підтвердження підприємствами-виробниками відповідності продукції вимогам нормативної документації та показникам безпеки продукції.

Відповідно до статті 3 Декрету Кабінету Міністрів України про стандартизацію і сертифікацію, основними принципами стандартизації крім гармонізації вітчизняних стандартів з міжнародними, регіональними, а в разі необхідності – з національними

стандартами інших країн; забезпечення відповідності вимог нормативних документів актам законодавства та інших суттєвим є принцип участі у розробленні нормативних документів усіх зацікавлених сторін (розробників, споживачів, органів державної виконавчої влади) [6].

Враховуючи те, що вимоги цих документів будуть виконуватися в першу чергу виробником, необхідно максимально залучати виробника до розробки нових нормативних документів. Слід зазначити, що саме підприємства найбільш зацікавлені в збільшенні випуску конкурентоспроможної і високоякісної продукції, підвищенні свого іміджу на продовольчому ринку і лише вони несуть кінцеву відповідальність за якість виробленої продукції.

Проте джерела фінансування розробки стандартів на теперішній час залишаються невизначеними. Протягом 1992-1995 років таке фінансування повністю здійснювалося за рахунок бюджету через Держстандарт України. У 2002 році передбачалось фінансування розробки для харчової промисловості державних та галузевих стандартів на суму 409,0 тис. грн. Було виділено для цієї мети, з урахуванням погашення боргу за 2001 рік, 241 тис. грн., або 59 відсотків [3]. За останні роки відповідальність за їх розробку і фінансування покладено на міністерства, відомства й технічні комітети, які не мають відповідних коштів. Найчастіше таку роботу беруть на себе відповідні об'єднання. Зокрема ЗАТ "Укркондитер", залучаючи кошти підприємств галузі, за роки незалежності розробило 14 національних стандартів для конкурентоспроможної продукції та напівфабрикатів, гармонізованих з міжнародними та європейськими стандартами. У 2003 році було розроблено три стандарти на драже, мармелад та ірис, проте потребують розроблення ще 14 стандартів, в тому числі на методики визначення показників, які безпосередньо впливають на якість харчових продуктів [4].

Здійснення ефективних заходів по створенню гармонізованих з міжнародними стандартів без фінансової допомоги держави, а саме

Міністерства аграрної політики (департаменту продовольства), в теперішніх умовах є проблематичним.

Безпечність виробництва вітчизняних продуктів харчування гарантує впровадження на підприємствах стандартів ISO серії 9001 об'єднаних з системою управління безпекою харчових продуктів HACCP (“Аналіз ризиків критичних контрольних точок”). Європейське співтовариство, визначаючи критичні контрольні точки при аналізі небезпечних факторів, до перших місць віднесло небезпечності, пов'язані з мікробіологічним впливом. З огляду на це значно підвищується роль метрологічної служби. За 2002-2003 рр. головною та базовими службами з питань метрології розроблено низку важливих документів, серед яких найбільш актуальними є КНД “Правила акредитації вимірювальних лабораторій харчової промисловості” та “Рекомендації з атестації робочих місць у вимірювальних лабораторіях харчової промисловості”. Проведена експертиза 53 нормативних документів, перевірена робота 12 акредитованих лабораторій. Крім того провідні вітчизняні підприємства, зокрема в кондитерській галузі: “Світоч”, “Крафт Фудз Україна” та інші створюють високо оснащені мікробіологічні лабораторії, підвищуючи їх оснащеність та активізуючи їх роль у виробництві.

З точки зору міжнародних вимог, на нашу думку, випробувати харчові продукти мають незалежні випробувальні лабораторії підприємств харчової промисловості, акредитовані в єдиній національній, а краще Європейській системі акредитації, результати випробувань яких мають визнавати й використовувати в роботі всі міністерства й відомства.

Достатні суперечності на теперішній час існують навколо використання харчових добавок. Обмеження щодо використання у виробництві харчових добавок ставлять вітчизняного виробника в нерівні умови стосовно іноземного, який використовує дозволені в країнах ЄС майже 500 харчових добавок (без

ароматизаторів, яких існує більше 3000), при цьому дозу їх вживання зафіксовано в законодавчих документах ЄС.

Серед значної кількості харчових добавок більше 230 використовується в кондитерській галузі. Це природна чи синтетична речовина, яка спеціально вводитьься в кондитерські вироби для надання їм бажаних властивостей. Щодо використання дозволених харчових добавок, то без них неможливо виготовляти більшість кондитерських виробів. Пектин, агар, карігінани, желатин, крохмаль є структуроутворюючими інгредієнтами при виробництві пастило-мармеладних виробів. Аскорбінова та лимонна кислота – смакові добавки при виробництві карамелі, драже. Якісний шоколад, вафлі та інші кондитерські вироби неможливо отримати без лецитинів. Проте відсутність дозволу на їх використання унеможлиблює виробництво кондитерських виробів, зокрема - тальк, який використовується при виробництві драже, карамелі та інших виробів.

Ускладнена система контролю ставить українських виробників харчової продукції в економічно не вигідні умови порівняно з імпортерами, які завозять в Україну готові харчові продукти.

З точки зору гарантій безпеки для життя і здоров'я громадян, їх майна і довкілля існуючий режим зовнішньої торгівлі в Україні є надзвичайно ліберальним. Завезти в США, ЄС, або Японію імпортовану продукцію може лише та компанія, яка у відповідності до встановленої законодавством процедури бере на себе повну юридичну відповідальність за якість і безпечність цього товару.

Ця відповідальність страхується страховою компанією-резидентом. Митниця дозволить ввезти товар лише за умови наявності підтверджених уповноваженим державним органом гарантій безпеки і страхування. На етикетці завезеного в США, або в одну з країн ЄС імпортованого товару (обов'язково виконаного на державній мові) міститься інформація про країну і компанію виробника. Головне ж - вказується

назва, повна адреса і телефон компанії-резидента, яка несе повну юридичну відповідальність за якість товару. Таким чином формується механізм реальної відповідальності за продаж неякісного або небезпечного товару.

Ввозом дрібних та великих партій продукції займаються сильні компанії, здатні провести випробування, що підтвердять безпечність товару, і створити реальні фінансові гарантії відповідальності перед споживачем за безпечність кожної одиниці товару.

Недосконалість українського законодавства призводить до того, що компанії-імпортери і реалізатори продукції ніякої реальної відповідальності за поставку неякісної продукції не несуть, як і не надають інформацію про іноземних виробників продукції, якою вони торгують. Це ставить їх у привілейоване становище в порівнянні з вітчизняними виробниками, дозволяє отримувати надприбутки ціною ризику для життя і здоров'я споживачів.

Сприяття вирішенню зазначених проблем повинна обов'язкова державна сертифікація харчових продуктів, сировини й супутніх матеріалів, яка спрямована не стільки на підвищення якості вітчизняної продукції, скільки на захист внутрішнього продовольчого ринку як від недоброякісних зарубіжних продуктів харчування, так і від неякісної продукції, котру імпортують або виробляють на території України.

З огляду на все вищезазначене, пріоритетними завданнями економічної політики в галузі стандартизації та сертифікації щодо продуктів харчування є:

- впровадження на підприємствах галузі систем управління якістю та освоєння нових сучасних технологій відповідно до міжнародних стандартів ISO серії 9000, 10000 та 14000 та добровільна сертифікація вітчизняної продукції акредитованими на європейському рівні центрами й фірмами;

- прискорення розробки та застосування вітчизняних нормативно-правових документів з питань якості продукції, гармонізованих з міжнародними системами стандартизації;
- вирішення питань щодо централізованого фінансування розробки державних стандартів України та нормативної документації для конкурентоспроможної харчової продукції, гармонізованих з міжнародними та європейськими стандартами;
- збільшення переліку харчових добавок, дозволених для використання у харчових продуктах, до кількості, дозволеної в країнах ЄС;
- створення системи інформаційного забезпечення міністерств і відомств нормативними документами, іншими інформаційними матеріалами з питань якості, стандартизації і сертифікації.

Висновки

Прискорення впровадження міжнародних стандартів на вітчизняних підприємствах, а також створення національних стандартів, гармонізованих з міжнародними дозволить створити довіру споживачів до вітчизняних товаровиробників та сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції на світовому ринку. Застосування обов'язкової державної сертифікації харчових продуктів, сировини й супутніх матеріалів забезпечуватиме захист внутрішнього продовольчого ринку як від недоброякісних зарубіжних продуктів харчування, так і від неякісної продукції, котру імпортують або виробляють на території України.

Література

1. Боженко Л.І., Гутта О.Й. Управління якістю, основи стандартизації та сертифікації продукції. – Львів: “Афіша”. – 2001. – 172с.
2. Вступ до СОТ – пріоритетне завдання. – Діловий вісник. – 2001. – №12 (91). – С.6.

3. Заїнчковський І.А. Інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості. Наукові праці Національного університету харчових технологій. Додаток до журналу № 15. – К: НУХТ. – 2004. – С.120.
4. Кожанов Ю.Г. Безпечність продукції кондитерської промисловості. Зб. матер. науково-технічн. конф. “Безпечність продуктів харчування вітчизняного виробництва”. – К: Науково-технічне товариство харчової промисловості України. – 27 листопада 2003 р. – С.41-43.
5. Пильник Л. Наукове забезпечення і конкурентоспроможність харчової продукції. – Харчова і переробна промисловість. – 2000. – №5-6. – С.10-11.
6. Про стандартизацію і сертифікацію. Декрет Кабінету Міністрів України. Газета “Голос України”, № 99 (599) від 29.05.93 р.
7. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації. – К: Видавництво Європейського університету. – 2001. – 174с.
- 8.

